

گستره و جایگاه رسانه‌ی کتاب

طرح «فعالیت و مصرف کالاهای فرهنگی» با هدف دستیابی به اطلاعات کمی در عرصه‌ی فرهنگ، در سال ۱۳۷۸ در ۲۸ شهر مرکز استان با نمونه‌ای به حجم ۱۴ هزار خانواده و جمعیتی حدود ۶۵ هزار نفر افراد بالای ۶ سال از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و با مدیریت دکتر احمد رجب زاده اجرا شده است.

در این طرح حدود ۲۰۰ قلم اطلاعات مربوط به خانواده و ۳۰۰ قلم اطلاعات مربوط به افراد جمع آوری شده است. آنچه در این مقاله می‌خوانید، گزیده‌ای از نتایج طرح یاد شده در مقولاتی مانند مطالعه‌ی انواع کتاب، زمان مطالعه، امانت کتاب، کتاب موجود در خانه و خریداری کتاب می‌باشند.

مقدمه:

«کتاب» کارکردهای مختلفی در زندگی اجتماعی دارد. امروزه با توسعه صنعت، کار و اشتغال، بیش از گذشته به اطلاعات وابسته است. کتاب هم به عنوان رسانه‌ای مکتوب، در این عرصه، کارکرد بیشتری نسبت به گذشته یافته است. سهم کتب تخصصی، کمک درسی، هنر و حرفه در مجموع کتب منتشر شده و خوانده شده، نقش کتاب در این عرصه را نشان می‌دهد.

کارکرد دیگر کتاب، نقش آن در گذران اوقات فراغت و افزایش سطح فرهیختگی و مهارت‌های اجتماعی است. مطالعه کتبی چون کتاب‌های تاریخی، شعر و ادب، رمان و دینی چنین نقشی دارد. این نوع کتاب‌ها به رشد کلی سطح فرهیختگی جامعه، تداوم تاریخی، فراگیری مهارت‌های اجتماعی، پاسخ به دغدغه‌های وجودی و تداوم سنت، کمک می‌رسانند.

بین تولید و مصرف کتب می‌توان رابطه‌ای متقابل فرض کرد. با فرض یک بازار آزاد برای عرصه کتاب، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تعیین‌کننده برای تولید کتاب تقاضا است که می‌توان آن را در قالب مصرف کتاب (کتابخوانی) ارزیابی نمود.

شناخت الگوی کتابخوانی در جامعه نشان می‌دهد، چه عرصه‌هایی از تولید کتاب، متقاضی بیشتری دارد و در چه مواردی کتب تولید شده خواننده نمی‌شود. شناخت این الگو کمک خواهد نمود تا الگوی تولید کتاب و خدمات رسانی در این عرصه تصحیح، و مشخص شود و در چه مواردی علی‌رغم تولید و حمایت از آن سطح مصرف پایین است و در چه مواردی تولید و مصرف

دارای تعادل و توازن هستند. علاوه بر این، شناخت الگوی کتابخوانی نشان می‌دهد خدمات کتابخانه‌ای چه کاستی‌هایی دارد و به چه نیازهایی پاسخ نمی‌دهد. آنچه در ذیل می‌آید، یافته‌های مربوط به کتابخوانی و امانت کتاب است که در صورت مقایسه با داده‌های مربوط به تولید و عرضه و امکانات امانت‌دهی و حمایتی می‌تواند به تصحیح آنها کمک کند.

علاوه بر این، تصویر وضعیت کتابخوانی در کشور، جایگاه و برد این رسانه را نشان می‌دهد و به عنوان یک شاخص فرهنگی امکان مقایسه بین ایران و جوامع دیگر را فراهم می‌آورد.

مطالعه کتاب

ابتدا این سؤال مطرح شده است: «از اعضای خانواده شما کسی مطالعه هم می‌کند؟» در پاسخ به این سؤال ۸۸ درصد خانواده‌ها پاسخ مثبت و ۱۲ درصد پاسخ منفی داده‌اند.

در صورتی که پاسخ مثبت بوده، از نوع آن: درسی یا غیردرسی، سؤال شده است. در ۶۸/۵ درصد خانواده‌هایی که اهل مطالعه بوده‌اند کتاب درسی و در ۸۴/۱ درصد کتاب غیردرسی مطالعه می‌شود. در صورتی که نسبت‌ها را به کل جمعیت خانواده محاسبه کنیم، نسبت آن برای کتاب درسی ۶۰ و برای کتاب غیردرسی ۷۳/۷ درصد خواهد بود.

به عبارت دیگر، ۷۳/۷ درصد خانواده‌های جمعیت نمونه اهل مطالعه کتاب غیردرسی یا به زبان معمول اهل مطالعه کتاب هستند.

مطالعه کتاب‌های تاریخی، شعر، ادب، رمان و دینی به رشد کلی سطح فرهیختگی جامعه، تداوم تاریخی، فراگیری مهارت‌های اجتماعی، پاسخ به دغدغه‌های وجودی و تداوم سنت کمک می‌رساند

این پژوهش، تصویر وضعیت کتابخوانی در کشور، جایگاه و برد این رسانه را نشان می‌دهد و به عنوان یک شاخص فرهنگی، امکان مقایسه بین ایران و جوامع دیگر را فراهم می‌آورد

درصد	تعداد	نوع کتاب
۱۰٫۹	۶۳۴۵	کودکان و نوجوانان
۱۲٫۸	۷۴۶۱	شعر و ادب
۱۷٫۷	۱۰۳۷۳	رمان و داستان
۸٫۸	۵۱۷۳	تاریخی
۱۴٫۴	۸۳۹۶	دینی
۳٫۶	۲۱۲۳	مرجع
۳٫۸	۲۲۴۵	هنر و حرفه
۳٫۵	۲۰۴۶	تخصصی
۵٫۱	۲۹۸۴	روانشناسی و تربیتی
۳٫۳	۱۹۴۰	اجتماعی و سیاسی
۱٫۳	۷۸۹	علوم غریبه
۱۲٫۷	۷۴۱۶	کمک درسی

جدول ۱ مطالعه انواع کتاب در جمعیت باسواد

پاسخ به این سؤال یکی از گزینه‌های: (۱) هیچ، (۲) حدود نیم ساعت، (۳) حدود یک ساعت، (۴) حدود دو ساعت و (۵) بیش از دو ساعت بوده است. در جهت تحقیق بعد از آن سؤال دیگری درخصوص «زمان مطالعه کتاب در هفته گذشته» با همان گزینه‌ها مطرح شده است که از طریق آن می‌توان تا حدی پاسخ سؤال قبلی را کنترل کرد. زیرا فرض بر این است که افراد میزان مطالعه هفته گذشته را دقیق‌تر می‌توانند بیان کنند تا متوسط زمان مطالعه در هفته را که مستلزم حدی از حدس و گمان و محاسبه ذهنی است. جدول ۲ متوسط مطالعه در هفته و هفته گذشته را در جمعیت باسواد و در جمعیت باسواد اهل مطالعه (از جمله مطالعه قرآن) نشان می‌دهد. در صورتی که مقوله بیش از دو ساعت را ۲/۵ ساعت در نظر بگیریم و مدت را به دقیقه محاسبه کنیم، متوسط زمان مطالعه در جمعیت اهل مطالعه در هفته ۹۵ دقیقه و در هفته گذشته (پاییز ۷۸) ۷۹ دقیقه است. اگر عدم مطالعه جمعیت باسواد را هم صفر به حساب آوریم، متوسط زمان مطالعه در هفته برای جمعیت باسواد ۵۲ دقیقه و در هفته گذشته ۴۴ دقیقه خواهد بود.

جدول ۳ نسبت امانت کتاب از محل‌های مختلف	تعداد افراد	% در جمعیت باسواد	% در جمعیت اهل مطالعه
کتابخانه عمومی	۴۰۶۸	۷	۱۲٫۶
کتابخانه محل تحصیل	۷۵۸۱	۱۲٫۸	۳۳٫۱
کتابخانه محل کار	۴۶۷	۱٫۷	۳
مسجد، حسینیه	۹۲۷	۱٫۶	۲٫۹
دوستان و آشنایان	۱۳۷۹	۱۰٫۹	۱۹٫۸
کتابفروشی	۳۳۶	۰٫۵	۱۰

امانت کتاب

سؤال دیگر در ارتباط با کتاب، پرسش از امانت کتاب است: «اعضای خانواده از بیرون منزل هم کتاب به امانت می‌گیرند؟» پاسخگویان می‌توانسته‌اند در مورد اعضای خانواده با سه گزینه به این سؤال پاسخ دهند: «خیر»، «گاهی اوقات» و «همیشه». سپس محل امانت کتاب با ۷ گزینه سؤال شده است: (۱) کتابخانه عمومی، (۲) کتابخانه محل تحصیل، (۳) کتابخانه محل کار، (۴) مسجد، حسینیه و اماکن مذهبی، (۵) دوستان و آشنایان، (۶) کتابفروشی و (۷) سایر موارد. پاسخ‌ها تلفیقی است از محل و زمان.

نوع کتاب
سؤال بعدی در مورد نوع کتاب غیردرسی (که بعد از این از آن به عنوان کتاب یاد می‌شود) مورد مطالعه و اعضای است که کتاب مطالعه می‌کنند. در پاسخ به این سؤال ۱۳ گزینه مشخص شده است که پاسخگو می‌باید از بین آن‌ها انتخاب کند. انواع کتاب مورد پرسش عبارتند از: (۱) کودکان و نوجوانان، (۲) شعر و ادب، (۳) رمان و داستان (بزرگسالان)، (۴) تاریخی، (۵) دینی، (۶) مرجع، (۷) هنر و حرفه، (۸) تخصصی (مهندسی، پزشکی، کشاورزی)، (۹) روانشناسی و تربیتی، (۱۰) اجتماعی و سیاسی، (۱۱) علوم غریبه (هیپنوتیزم، احضار ارواح و...)، (۱۲) کمک درسی (گام به گام، حل تمرین و...) و (۱۳) قرآن و کتب ادعیه (ذکر). جدول ۱ تعداد و نسبت مطالعه انواع کتاب را در جمعیت باسواد نمونه (۵۸۴۶۳ نفر) نشان می‌دهد. رمان و داستان با ۱۷/۷ درصد بالاترین نسبت خواننده را دارد. در مرتبه بعد باید از کتب دینی با ۱۴/۴، شعر و ادب با ۱۲/۸ و کمک درسی با ۱۲/۷ درصد یاد کرد. نسبت مطالعه کتاب - در صورتی که موارد تکراری مطالعه کتاب و مطالعه قرآن را کنار بگذاریم، نسبت افراد اهل مطالعه در جمعیت نمونه باسواد ۴۳/۱ درصد است. با احتساب خواندن قرآن نسبت مذکور به ۵۵/۲ درصد افزایش می‌یابد.

جدول ۲ متوسط زمان مطالعه کتاب در هفته گذشته	متوسط زمان مطالعه کتاب در هفته		زمان مطالعه کتاب در هفته گذشته	
	تعداد	% (بسیار)	تعداد	% (بسیار)
هیچ از این پاسخ	۲۷۲۷	۴٫۷	۸۰۱۲	۱۳٫۲
حدود نیم ساعت	۴۸۰۵	۸٫۲	۳۹۵۴	۶٫۸
حدود یک ساعت	۶۸۰۰	۱۱٫۶	۵۶۵۰	۹٫۶
حدود دو ساعت	۵۷۸۱	۹٫۹	۴۳۰۰	۷٫۳
بیش از دو ساعت	۱۲۰۸۳	۲۰٫۷	۱۰۳۶۱	۱۷٫۸
جمع (اهل مطالعه)	۳۳۲۸۳	۵۴٫۲	۲۳۲۸۱	۳۹٫۲
عدم مطالعه	۶۳۱۸۱	۱۰۰	۳۳۰۸۱	۵۴٫۸
جمع (جمعیت باسواد)	۹۶۴۶۳	۱۰۰	۵۶۳۶۲	۹۲٫۶

زمان مطالعه

بعد از پرسش از نوع کتاب، درخصوص «متوسط مطالعه کتاب در هفته» (کتاب‌هایی که پاسخگو به مطالعه آن توسط اعضای خانواده اشاره کرده) با سؤال ذیل پرسش شده است: «غیر از مطالعه کتب درسی هر یک از اعضا در هفته به طور متوسط چه مدت مطالعه می‌کنند؟»

می‌تواند به صورت محلی برای تجمع و مبادله افکار هم عمل نماید.

تعداد کتاب امانت	تعداد افراد	در		جمعیت
		تعداد افراد	% در اهل مطالعه	
یک	۳۳۴۳	۵۸	۱۰۰	۲۲،۱
دو	۴۰۰۰	۶۸	۱۲،۵	۲۶،۱
سه	۳۳۱۷	۱	۷،۲	۱۵،۱
چهار	۱۸۱۸	۳،۱	۵،۶	۱۱،۹
پنج	۷۳۹	۱،۳	۲،۳	۴،۸
شش	۳۳۸	۰،۶	۱	۲،۲
هفت و بیشتر	۷۵۸	۱،۳	۲،۳	۴،۸
بی‌نام	۱۸۹۱۹	۳۲،۴	۵۸،۶	-
جمع	۴۲۲۸۲	۵۵،۲	۱۰۰	-

حجم امانت - بعد از سؤال از امانت کتاب، محل و تداوم آن، از «متوسط کتاب امانت گرفته شده توسط هر یک از اعضا در ماه» پرسش شده است. میانگین امانت کتاب در ماه در جمعیت امانت‌گیر (۱۵۳۳۴ نفر)، ۲/۵ کتاب، در جمعیت اهل مطالعه ۱/۵۶ کتاب و در جمعیت باسواد ۰/۶۷ کتاب در ماه است. جدول ۵ نسبت امانت کتاب را در جمعیت باسواد، اهل مطالعه و امانت‌گیر نشان می‌دهد.

حدود نیمی از افرادی که کتاب به امانت می‌گیرند حداکثر دو کتاب در ماه به امانت می‌گیرند. نسبت این افراد در جمعیت باسواد حدود ۱۲ درصد است.

موجودی کتاب

در سؤالی دیگر از تعداد کتاب موجود در منزل پرسش شده است: «غیر از کتاب درسی، تعداد کتاب‌های موجود در منزل چندتا است؟»

در ۱۶/۸ درصد منازل جمعیت نمونه هیچ کتاب غیر درسی موجود نیست. در ۱۹ درصد منازل ۱- ۵/۷، ۵- ۱۵/۷ درصد ۶- ۱۰، ۱۰- ۱۵/۴ درصد ۱۱- ۲۰، ۲۰- ۱۶/۱ درصد ۲۱- ۵۰ و ۱۷ درصد بیش از ۵۰ جلد کتاب موجود است. میانگین تعداد کتاب در خانواده‌های مورد بررسی ۵۸/۸ (حدود ۶۰) جلد است.

خرید کتاب

در سؤال دیگری از خانواده در مورد خرید کتاب در یک سال گذشته سؤال شده است: «در یک سال گذشته اعضای خانواده مجموعاً چند کتاب خریده‌اند؟» ۴۸/۹ درصد خانواده‌ها اظهار داشته‌اند که هیچ کتاب غیر درسی نخریده‌اند. ۱/۳۱ درصد بین ۱ تا ۵ کتاب، ۱۱/۵ درصد ۶- ۱۰ و ۸/۵ درصد خانواده‌ها بیش از ۱۰ کتاب در طول یک سال خریده‌اند. میانگین تعداد کتاب خریداری شده در طول یک سال توسط خانواده‌ها ۴ است.

پایگاه اقتصادی - اجتماعی و کتابخوانی (۱) مطالعه کتاب غیردرسی، (۲) موجودی کتاب خانواده، (۳) تعداد کتاب خریداری شده در سال گذشته و (۴) میانگین مطالعه اعضا با شاخص ارزش منطقه سکونت، وضع اقتصادی و منزلت شغلی سرپرست خانواده تقاطع داده شد (جدول ۶ تا ۸)

جدول ۶ ارزش منطقه سکونت و کتابخوانی				
کتابخوانی	ارزش منطقه سکونت			
	پایین	متوسط - پایین	متوسط	متوسط - بالا
مطالعه کتاب غیر درسی (%)	۸۱	۸۲،۸	۸۳،۴	۸۶،۲
موجودی کتاب (میانگین)	۲۰،۹	۱۱،۵	۳۳،۷	۱۰،۸
خرید کتاب (میانگین)	۲،۴	۳،۲	۴،۳	۵،۱
میانگین مطالعه اعضا (میانگین)	۱،۷	۱،۷	۱،۷	۱،۷

۲۶/۲ درصد جمعیت باسواد یا ۴۷/۵ درصد جمعیت اهل مطالعه از کتابخانه‌های محل کار، تحصیل، عمومی، مسجد، کتابفروشی و دوستان و آشنایان کتاب به امانت می‌گیرند.

این افراد از ۱ تا ۶ محل، کتاب به امانت می‌گیرند: در جمعیت باسواد، ۲۹ درصد از ۱ محل، ۱۶/۵ درصد از ۲ و ۹/۹ درصد از بیش از ۲ محل. در جمعیت اهل مطالعه نسبت‌ها به این نحو است: ۵۲/۵، ۲۹/۸ و ۱۷/۶ درصد. ۷ درصد جمعیت باسواد از کتابخانه‌های عمومی، ۱۲/۸ درصد از کتابخانه محل تحصیل، ۱/۷ درصد از کتابخانه محل کار، ۱/۶ درصد از کتابخانه مسجد و حسینیه و اماکن مذهبی، ۱۰/۹ درصد از دوستان و آشنایان و ۵/۵ درصد از کتابفروشی‌ها کتاب به امانت می‌گیرند. نسبت‌ها در جمعیت اهل مطالعه به این نحو است: ۱۲/۶ درصد کتابخانه عمومی، ۲۳/۲ درصد کتابخانه محل تحصیل، ۳ درصد کتابخانه محل کار، ۲/۹ درصد مسجد و حسینیه، ۱۹/۸ درصد دوستان و آشنایان و ۱۰ درصد کتابفروشی‌ها (جدول ۳).

مقایسه نسبت امانت از کتابخانه عمومی و مسجد (۸/۶ درصد در جمعیت باسواد) با نسبت امانت از دوستان (۱۰/۹ درصد) نشان می‌دهد، علی‌رغم همه فعالیت‌هایی که در زمینه توسعه کتابخانه در این محل‌ها شده و عمدتاً دولتی است، سهم آن در امانت کتاب کمتر از سازو کار خودجوش امانت از دوستان است که در حیطه عمومی و توسط خود افراد انجام می‌شود. از سوی دیگر تفاوت مربوط به رقم کتابخانه عمومی و محل تحصیل (۷ در مقابل ۱۲/۸ درصد) نشان می‌دهد ساز و کار امانت کتاب از محل‌های تحصیل کارآتر است تا عرضه کتاب از طریق کتابخانه‌های عمومی. دلیل آن هم این است که کتابخانه محل تحصیل با نهاد آموزشی‌ای مرتبط است که می‌تواند انگیزه و اجبار لازم را در جهت سوق دادن دانش‌آموزان به مطالعه فراهم آورد، در حالی که کتابخانه‌های عمومی از این مزیت برخوردار نیستند. البته ممکن است علت این تفاوت را به کمیت و تعداد کتابخانه و دسترسی به آنها و عوامل دیگری هم نسبت داد.

جدول ۴ تداوم امانت کتاب	تعداد افراد		جمعیت باسواد		جمعیت امانت‌گیر	
	کلیه	میشبه	کلیه	میشبه	کلیه	میشبه
کتابخانه عمومی	۳۱۰۵	۹۱۳	۶۳	۱،۱	۷۶،۳	۳۳،۷
کتابخانه محل تحصیل	۵۱۹۱	۱۹۹۰	۹،۵	۳،۵	۷۳،۵	۲۶،۶
کتابخانه محل کار	۷۲۱	۳۳۶	۱،۳	۰،۵	۷۵،۶	۲۱،۵
مسجد، حسینیه	۷۷۵	۱۱۲	۱،۳	۰،۳	۸۲،۷	۱۷،۳
دوستان و آشنایان	۵۵۱۱	۸۳۵	۹،۵	۱،۵	۸۶،۹	۱۳،۱
کتابفروشی	۳۳۷	۵۹۹	۵،۵	۱	۸۱،۵	۱۸،۵

مداومت در امانت - جدول ۴ امانت کتاب از محل‌های مختلف را به لحاظ تکرار و استمرار نشان می‌دهد. تداوم در امانت‌گیری کتاب از محل تحصیل و در مرتبه بعد از کتابفروشی‌ها بیش از کتابخانه‌های عمومی و دوستان است. ۱/۳ درصد جمعیت باسواد به طور مستمر (همیشه) از کتابخانه عمومی، ۴/۵ درصد از محل تحصیل، ۰/۹ درصد از محل کار، ۰/۴ درصد از مسجد، ۲/۵ درصد از دوستان و ۴/۷ درصد از کتابفروشی‌ها کتاب به امانت می‌گیرند. در همه موارد حداقل سه چهارم جمعیت امانت‌گیرنده به صورت غیر مداوم کتاب امانت می‌گیرند. این نسبت برای کتابخانه‌های عمومی، محل تحصیل و کار، کمتر و برای سایر مراکز بیشتر است. بیشترین نسبت امانت غیر مداوم مربوط به امانت از دوستان و آشنایان است.

مقایسه ارقام مربوط به امانت و مداومت آن نشان می‌دهد علی‌رغم نسبت بالاتر امانت از دوستان در مقایسه با سایر محل‌ها، تداوم امانت از محل تحصیل و کار و کتابخانه عمومی بیشتر است. دلیل این امر را می‌توان روابط نهادی در این سه مورد در مقابل رابطه مقطعی و ناپایدار دوستی دانست. از همین نکته می‌توان نتیجه‌گیری کرد که حول این مؤسسات روابط تقریباً ثابتی شکل می‌گیرد که در صورت متناسب ساختن آنها با نیازهای افراد

مطالعه کتاب و ویژگی های جمعیت نمونه

در این قسمت، تقاطع ویژگی های فردی، از جمله، سن، جنس، سطح تحصیلات، وضع فعالیت و تأهل با مطالعه کتاب، مطالعه انواع کتاب و امانت کتاب در قالب جدول ارائه می شود. در این جدول، ۳ ستون تعبیه شده است که ارقام آن به صورت درصد است. در یک ستون تعداد افراد و در ستون دوم درصد سطری آمده که نشان می دهد چه نسبتی از افراد در آن مقوله اهل مطالعه یا امانت کتاب اند. از سوی دیگر، درصد ستونی نشان می دهد چه نسبتی از افراد اهل مطالعه یا امانت، دارای آن ویژگی فردی هستند. به عبارت دیگر ترکیب مطالعه کنندگان یا امانت گیرندگان را نشان می دهد. در یک جدول هم میانگین زمان مطالعه آمده است.

با بالا رفتن ارزش منطقه سکونت، نسبت مطالعه کتاب، موجودی و خرید آن افزایش می یابد. اما میانگین زمان مطالعه اعضا تفاوتی نمی کند.

جدول ۶ وضع اقتصادی و کتابخوانی	وضع اقتصادی		
	پایین	متوسط	بالا
مطالعه کتاب غیر درسی (%)	۸۲,۷	۸۷,۶	۹۳
موجودی کتاب (میانگین)	۵۲,۸	۹۲,۷	۱۸۷,۲
خرید کتاب (میانگین)	۳,۶	۶,۲	۱۱,۷
میانگین مطالعه اعضا (میانگین)	۱,۷	۱,۸	۱,۸

جدول ۹ مطالعه کتاب در جمعیت پاسواد به تفکیک	مطالعه کتاب به صورت خطی			مطالعه کتاب شمر و ادبی			مطالعه کتاب تاریخی		
	تعداد	%	سکونی	تعداد	%	سکونی	تعداد	%	سکونی
سن									
۱۱-۱۶ سال	۲۵۸۰	۱۶,۸	۱۵,۲	۸۵	۲,۷	۷,۸	۱۷۸	۲	۲,۵
۱۷-۲۰ سال	۸۱۶۶	۵۱,۵	۲۹,۲	۲۹,۲	۱۵,۵	۲۹,۲	۱۱,۵۵	۸,۵	۲۸,۱
۲۱-۲۵ سال	۵۸۳۶	۳۷,۲	۱۹,۲	۱۸,۸	۹,۷	۳۵,۵	۱۱,۱۳	۸,۱	۳۱,۵
۲۶-۳۰ سال	۱۵۹۱	۱۰,۱	۱۹,۶	۱۵,۱	۷,۶	۲۰,۵	۱۲,۳	۹,۱	۳۷,۸
۳۱-۴۰ سال	۳۳۹۱	۲۱,۲	۹,۵	۲۸	۱۴,۷	۵,۸	۸,۲	۶,۱	۱۹,۲
بالای ۴۰ سال	۲۰۹	۱,۳	۰,۸	۲۰	۱,۰	۰,۵	۰,۵	۰,۱	۰,۱
جنس									
مرد	۱۱۷۶۶	۳۶,۱	۱۶,۸	۳۲,۵	۱۰,۲	۱۳	۲۷۵۹	۹	۵۲,۵
زن	۳۲۷۷	۲۰,۴	۳۰,۲	۱۳,۶	۶,۸	۳۷	۲۳۸	۰,۸	۱۶,۵
تحصیلات									
ابتدایی	۵۷۲۵	۳۶,۳	۲۶,۸	۱۰,۸	۵,۲	۱۵,۵	۵۲	۰,۳	۱۱,۳
متوسطه	۱۶۳۱۵	۱۰,۲	۲۲,۳	۱۹,۲	۱۰,۲	۳۳,۵	۳۳,۵	۱۰,۲	۳۵,۲
عالی	۳۳۶۶	۲۱,۵	۲۰,۲	۱۳,۲	۶,۸	۱۹,۲	۱۹,۲	۰,۱	۱۲,۸
وضع فعالیت									
شاغل	۱۳۱۰	۲۳,۲	۲۱,۸	۱۳,۲	۱۱,۵	۱۶,۱	۱۷,۱	۱۱,۸	۳۶,۷
ناشغل	۱۳۲۷	۲۷,۱	۵,۲	۸,۵	۳,۵	۳,۷	۳,۷	۱,۸	۶,۸
معلم	۱۲۵۹۹	۵۱,۱	۵۲,۶	۳۶,۹	۱۶,۱	۱۶,۱	۱۶,۱	۱۶,۱	۲۶,۷
خانه دار	۳۳۹۸	۲۹,۷	۳۶,۷	۱۸,۷	۱۰,۵	۱۸,۷	۱۸,۷	۱۸,۷	۱۶
دری درآمد	۷۵۷	۳,۶	۳,۶	۲۰	۱,۷	۱,۷	۱	۰,۱	۰,۵
وضع تأهل									
دارای همسر	۲۶۲۷	۳۶,۸	۳۰,۸	۳۲,۹	۱۰,۲	۲۲,۷	۲۲,۷	۱۰,۲	۱۸,۵
بدون همسر	۳۳	۲,۲	۱	۸	۰,۲	۱,۲	۳	۰,۱	۰,۲
مجرد	۱۷۱۰۲	۵۱,۵	۳۸,۱	۴۸,۶	۱۵,۵	۳۵,۱	۳۵,۱	۱۵,۵	۳۳,۵
کل	۲۵۶۱۲	۱۰۰	۵۱,۷	۱۰۰	۱۰۰	۵۱,۷	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

با بهبود وضع اقتصادی خانواده نسبت مطالعه، موجودی و خرید کتاب افزایش می یابد. اما میانگین زمان مطالعه اعضا تفاوتی نمی کند. با افزایش منزلت شغلی یا به عبارت دیگر افزایش منزلت اجتماعی خانواده، موجودی، خرید و میانگین زمان مطالعه اعضا افزایش می یابد. اما در مورد نفس مطالعه در خانواده، این نسبت در بین خانواده های دارای منزلت متوسط بیش از خانواده های دارای منزلت بالا و پایین است. مجموعه نتایج حاکی از آن است که با افزایش ارزش منطقه سکونت، منزلت شغلی و بهبود وضع اقتصادی میزان بهره مندی خانواده از سرمایه فرهنگی کتاب افزایش می یابد.

جدول ۸ منزلت شغلی و کتابخوانی	منزلت شغلی				
	۱-۶	۶-۱۰	۱۰-۲۰	۲۰-۶۰	۶۰-۹۰
مطالعه کتاب غیر درسی (%)	۷۸,۲	۸۵,۲	۹۱	۹۱,۳	۸۷,۶
موجودی کتاب (میانگین)	۱۵,۱	۳۳,۲	۶۱,۸	۱۲۹,۳	۲۲۶,۸
خرید کتاب (میانگین)	۱,۸	۲,۲	۳,۶	۶,۱	۱۱,۱
میانگین مطالعه اعضا (میانگین)	۱,۶	۱,۶	۱,۶	۱,۶	۱,۸

با افزایش ارزش منطقه سکونت و منزلت شغلی میزان بهره مندی خانوار از سرمایه فرهنگی کتاب افزایش می یابد، اما میانگین زمان مطالعه اعضای خانواده تفاوتی نمی کند

اجرای برنامه هایی که سطح زندگی خانواده ها را بالا می برند، اگر چه برنامه فرهنگی نیستند، اما به افزایش مصرف و فعالیت فرهنگی کمک می کنند

در حالی که بیشترین مراجعان به کتابخانه های عمومی، خواهان کتب رمان و داستان، شعر و ادب و کتب تاریخی هستند، تجهیز این کتابخانه ها با کتب تخصصی نادرست خواهد بود

اندام جدول ۹ مطالعه کتاب در جمعیت پاسواد به تفکیک	مطالعه کتاب به صورت خطی			مطالعه کتاب شمر و ادبی			مطالعه کتاب تاریخی و روشنفکری		
	تعداد	%	سکونی	تعداد	%	سکونی	تعداد	%	سکونی
سن									
۱۱-۱۶ سال	۸۷۱	۱۰	۸,۵	۱۷,۰	۵,۵	۸,۶	۲۱	۰,۲	۰,۷
۱۷-۲۰ سال	۱۱۱۲	۱۳	۳۹,۱	۲۳,۸	۱۳,۸	۲۸,۵	۱۰,۸	۲,۵	۱۲,۷
۲۱-۲۵ سال	۳۲۲۱	۳۶,۸	۳۲,۲	۱۷,۱	۱۰,۱	۳۹,۲	۸,۸	۹,۸	۳۹,۹
۲۶-۳۰ سال	۲۰۲۷	۱۹,۸	۱۹,۸	۱۳,۶	۱۳,۶	۲۷,۸	۱۲,۲	۹,۱	۱۱,۱
۳۱-۴۰ سال	۳۵۰	۳,۷	۵,۱	۱۲,۲	۱,۶	۱۶	۱۳	۱,۸	۱۲,۸
بالای ۴۰ سال	۱۰	۰,۱	۰,۲	۱,۲	۰,۲	۱,۲	۰,۱	۰,۱	۰,۲
جنس									
مرد	۲۸۷۷	۱۲,۲	۳۱,۵	۳۳,۲	۱۲,۲	۱۵	۹,۷	۳,۱	۳۶,۵
زن	۳۵۷	۳,۸	۱۲,۸	۱۶,۱	۵,۲	۱۶,۲	۰,۱	۰,۱	۳,۵
تحصیلات									
ابتدایی	۱۵۸۸	۷,۷	۱۱,۹	۱۶,۱	۷,۲	۱۷,۷	۱۶,۱	۰,۹	۱۰,۳
متوسطه	۷۱۲۶	۳۲	۲۱,۸	۱۱,۱	۱۹,۷	۳۵,۱	۱۷,۱	۸,۲	۲۸,۹
عالی	۱۷۰۰	۳۳,۸	۱۳,۲	۱۳,۲	۶,۸	۱۹,۲	۱۰,۵	۱۸,۵	۲۵,۸
وضع فعالیت									
شاغل	۱۳۸۸	۱۱,۲	۱۷,۵	۱۳,۶	۱۱	۳۰,۱	۱۰,۲	۷	۲۶,۵
ناشغل	۵۰	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۲
معلم	۱۸۷۸	۲۰	۵۱,۷	۲۸,۱	۱۱,۶	۳۶,۱	۳,۶	۲	۱۷,۳
خانه دار	۱۹۹۱	۱۸,۸	۳۱,۲	۱۹,۲	۱۶,۸	۳۲,۸	۲۲,۸	۱۸,۲	۲۱,۵
دری درآمد	۲۸۰	۳,۲	۳	۱,۲	۱,۲	۱,۲	۰,۱	۰,۱	۰,۲
وضع تأهل									
دارای همسر	۲۱۵۱	۱۲,۵	۲۸,۵	۲۸,۵	۱۶,۸	۱۶	۱۷,۷	۷,۷	۲۶,۱
بدون همسر	۱۱۷	۱,۱	۱,۱	۱,۱	۰,۲	۱,۱	۱,۱	۰,۲	۰,۲
مجرد	۱۷۱۲	۲۱	۳۰,۱	۳۳,۲	۱۲,۲	۳۵,۱	۱۱,۱	۳,۵	۳۹,۵
کل	۱۰۳۳	۱۰۰	۱۷,۷	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

میانگین تعداد کتاب‌های موجود در خانواده‌های مورد بررسی حدود ۶۰ جلد و میانگین تعداد کتاب خریداری شده در طول یک سال توسط خانواده‌ها ۴ است

با توجه به مرجع بودن پایگاه‌های بالای اقتصادی و اجتماعی برای سایر اقشار، الگوی مصرف فرهنگی آنها هم برای سایر اقشار مرجعیت دارد؛ لذا انتظار می‌رود روند فرهنگی آینده در جهت گسترش الگوی مورد عمل این گروه‌ها باشد

جدول ۱۰ - (زمان مطالعه در هفته) به تفکیک روزی های فردی		میانگین در جمعیت پاسدار	میانگین در جمعیت اهل مطالعه
سن	۱۱-۶ سال	۴۳٫۷	۸۲٫۹
	۱۲-۱۸ سال	۵۹٫۸	۹۶٫۴
	۱۹-۲۵ سال	۵۹٫۱	۱۰۲٫۴
	۲۶-۳۱ سال	۴۸٫۹	۹۴٫۴
	۳۱-۴۱ سال	۴۱٫۹	۹۲٫۹
	بالای ۴۱ سال	۴۱٫۹	۱۰۵٫۹
جنس	مرد	۴۶	۹۱٫۸
	زن	۵۹٫۷	۹۷٫۶
تحصیلات	ابتدایی	۲۴٫۳	۸۲٫۸
	متوسطه	۵۷٫۸	۹۵٫۵
	عالی	۸۴٫۴	۱۱۴٫۳
وضع فعالیت	شاغل	۴۵٫۹	۹۴
	دانشجو	۸۱٫۵	۱۱۷
	محصل	۵۶٫۴	۹۲٫۸
	خانه دار	۴۸٫۱	۹۲٫۵
	دارای درآمد	۴۹٫۴	۹۸٫۷
وضع ناهل	دارای همسر	۴۶٫۹	۹۳٫۴
	بدون همسر	۴۸٫۶	۹۸٫۷
	مجرد	۵۶	۹۵٫۵

جدول ۱۱ - امانت کتاب و روزی های فردی (درصد) در جمعیت پاسدار		کتابخانه عمومی		دانشگاه و ...	
سن	مرد	سظری	سظری	سظری	سظری
۷٫۵	۱۰٫۴	۸٫۱	۷٫۲	۱۰٫۴	۱۰٫۴
۳۷٫۷	۲۲٫۷	۴۶	۱۷٫۶	۲۲٫۷	۲۲٫۷
۲۵٫۶	۲۸	۲۸٫۷	۲۰	۲۸	۲۸
۲۱٫۸	۲۰٫۴	۱۳٫۴	۸	۲۰٫۴	۲۰٫۴
۶٫۸	۱۰٫۷	۳٫۵	۳٫۵	۱۰٫۷	۱۰٫۷
۰٫۶	۰	۰٫۳	۳٫۲	۰	۰
۳۹٫۵	۱۶٫۳	۱۰٫۸	۱۰٫۸	۱۶٫۳	۱۶٫۳
۶۰٫۵	۲۲٫۹	۵۹٫۲	۱۱٫۳	۲۲٫۹	۲۲٫۹
۱۳٫۶	۱۰٫۳	۱۰٫۶	۵٫۱	۱۰٫۳	۱۰٫۳
۲۸٫۵	۲۲٫۶	۲۷٫۲	۱۳٫۹	۲۲٫۶	۲۲٫۶
۱۶٫۹	۲۵٫۴	۲۴٫۶	۲۱٫۲	۲۵٫۴	۲۵٫۴
۲۴٫۹	۱۸٫۲	۱۹٫۷	۸	۱۸٫۲	۱۸٫۲
۷٫۱	۲۸	۱۲٫۹	۳۳٫۱	۲۸	۲۸
۴۷٫۹	۱۸٫۹	۵۹٫۸	۱۷٫۹	۱۸٫۹	۱۸٫۹
۱۹٫۸	۲۱	۸٫۶	۵٫۷	۲۱	۲۱
۲٫۵	۱۳٫۹	۲	۱۰٫۴	۱۳٫۹	۱۳٫۹
۳۳٫۳	۱۸	۱۶٫۳	۵٫۸	۱۸	۱۸
۱٫۳	۱۹٫۸	۰٫۸	۹	۱۹٫۸	۱۹٫۸
۶۶٫۴	۲۰٫۸	۸۲٫۸	۱۶٫۵	۲۰٫۸	۲۰٫۸

مستقیم و غیرمستقیم بر عرصه فرهنگی، به ویژه ذائقه فرهنگی تأثیر می‌گذارد. به همین جهت، در هر برنامه غیرفرهنگی بایستی پیامدهای فرهنگی آن را مد نظر داشت. اجرای برنامه‌هایی که سطح زندگی خانواده‌ها را بالا می‌برند، اگر چه برنامه فرهنگی نیستند، اما به افزایش مصرف و فعالیت فرهنگی کمک می‌کنند.

- با توجه به مرجع بودن پایگاه‌های بالا برای سایر اقشار، الگوی مصرف فرهنگی آنها هم برای سایر اقشار مرجعیت دارد. بنابراین، انتظار می‌رود روند فرهنگی آینده در جهت گسترش الگوی مورد عمل این گروه‌ها باشد.

- نقش تعیین‌کننده تقاضای فرهنگی گروه‌های سنی جوان و نقش محوری دانشجویان و محصلان در کتابخوانی، نکته قابل تأمل دیگری است.

- در زمینه امانت کتاب، با توجه به نقش محدود کتابخانه‌های عمومی و با توجه به مصرف بالفعل بخش عمده جمعیت (محصلان و دانشجویان)، به نظر می‌رسد، باید تعریف جدیدی از کتابخانه عمومی شود و براساس تقاضای افراد سازماندهی گردد. در حالی که بیشترین متقاضیان کتابخانه عمومی خواهان کتب رمان و داستان، شعر و ادب و کتب تاریخی هستند، تجهیز این کتابخانه‌ها با کتب تخصصی نادرست خواهد بود. همچنین تقسیم کار میان انواع کتابخانه: عمومی، محل تحصیل (مدرسه و دانشگاه) و مسجد، ایده مناسبی برای تجهیز و برنامه‌ریزی آنها است.

پانویس:

۱- در جداولی که انجام فعالیت‌ها با ویژگی‌های فردی تقاطع داده می‌شود، در بعضی مقولات به دلیل موارد بی‌پاسخ، جمع کل بیشتر از تعداد ذکر شده در سطرهای جدول است.

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب ارائه شده، نکات ذیل قابل توجه‌اند:
- با بالا رفتن پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده، نسبت بهره‌مندی از کتاب و مطالعه آن افزایش می‌یابد. این امر نشان از تبعیت فعالیت و مصرف فرهنگی از عوامل غیرفرهنگی دارد. به عبارت دیگر، آنچه به فعالیت فرهنگی تحریک می‌بخشد، نفس فعالیت فرهنگی نیست، بلکه برنامه‌هایی که موجب تغییر در عرصه اجتماعی و اقتصادی اجرا می‌شود،